

*considered in a dynamics. The comparative estimation of dynamics of the productivity and gross collections of garden-stuffs and berries is given in Ukraine and world.*

**Keywords:** fruit and baccate cultures, world production, gross collection, productivity, dynamics.

**УДК 334.7**

## **СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА**

**Коваленко В.Л.**, пошукач

Вінницький національний аграрний університет

*Розглядаються науково-практичні проблеми розвитку інтеграційних процесів та форм господарювання в аграрній економіці, аналізується їх ефективність, пропонуються підходи до визначення перспективних напрямів організації аграрного виробництва на засадах державної аграрної політики.*

**Постановка проблеми.** Становлення сучасної системи аграрного виробництва в Україні у кінцевому підсумку виявилось результатом пристосування сільськогосподарської галузі до умов функціонування національної економіки у період її ринкового трансформування. У цьому результаті поєднуються з одного боку, прагнення аграрної еліти і власників капіталу позааграрного походження до максимізації прибутку від аграрного бізнесу, а з іншого – потреби продовольчого самозабезпечення громадян та виживання села. Природньо, що в цьому зв'язку виникає питання про раціональну модель розвитку аграрного сектору в нових економічних реаліях.

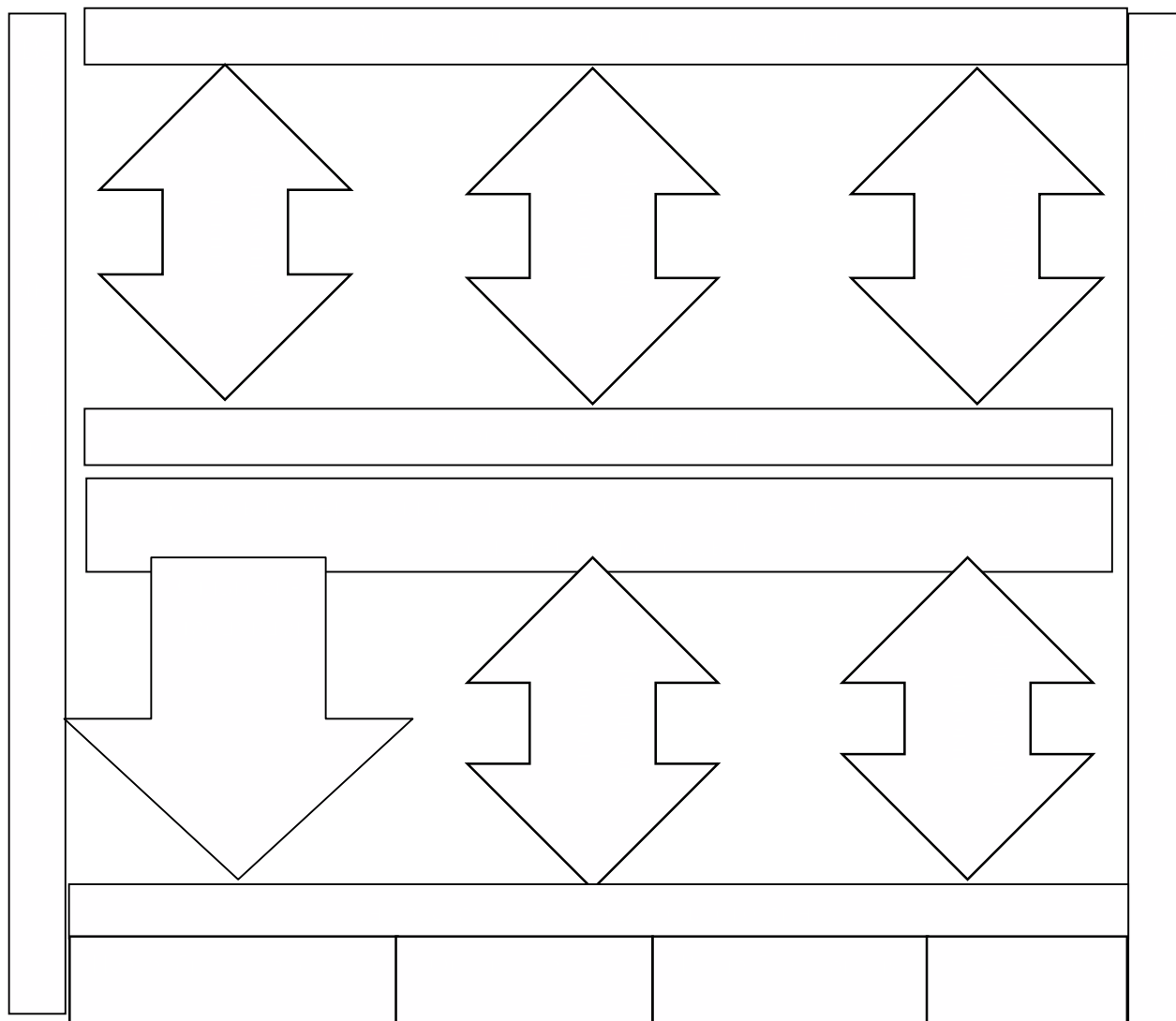
**Аналіз останніх досліджень.** Основні теоретичні і методологічні положення стосовно практики імміграційних процесів, їх ефективності і організаційних форм викладені в роботах В.Г. Андрійчука, М.Я. Демяненка, В. Я. Мессель-Веселяка, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та інших. Їх праці є ґрунтовними, однак проблема носить настільки актуальний характер, що потребує подальших системних досліджень.

**Метою даної публікації** є обґрунтування сутності та змісту сучасних інтеграційних процесів в АПК та опрацювання можливих напрямів їх раціоналізації.

**Виклад основного матеріалу.** Останнім часом на вітчизняному агропродовольчому ринку посилилася тенденція розвитку інтеграції, при якій ініціатором виступають підприємства, що контролюють та координують діяльність аграрної сфери. Об'єднуючись в інтегровані формування у вигляді простих товариств, акціонерних товариств, асоціацій, союзів кооперативів, агрохолдингів, фінансово-промислових груп й інших форм, вони, залежно від форм власності, функцій і місця в інтегрованому ланцюгу, створюють різновиди

матеріальних, фінансових та інформаційних потоків [1].

Потік однієї групи підприємств, що в економічній теорії називається горизонтальною інтеграцією, має внутрішньогалузевий характер і полягає в поглибленні спеціалізації й кооперації виробництва, розвитку міжгосподарських технологічних зв'язків взаємодії сільськогосподарських підприємств із метою підвищення конкурентноспроможності та зниження ризику виробництва (рис. 1).



**Рис. 1. Модель горизонтальної інтеграції на вертикально інтегрованому ринку**

Горизонтальна інтеграція відбувається в умовах, коли одна фірма бере під контроль або поглинає іншу фірму, що, функціонує в цій же галузі й на тому ж ланцюзі виробництва що і та ж фірма що поглинає іншу. Монополія, створена шляхом горизонтальної інтеграції, називається горизонтальною монополією. Іншими словами, під горизонтальною інтеграцією розуміють налагодження інтеграційних зв'язків із підприємствами, які виробляють аналогічну продукцію.

Вертикальна інтеграція – це форма організації об'єднання сільськогосподарських, промислових підприємств, а також сфер допоміжної

діяльності, які забезпечують єдність і безперервність відтворювального і технологічного процесів та використання виробничих ресурсів. Вона будується як процес злиття стадій виробництва, який сприяє зниженню транзакційних витрат і прискоренню всього процесу виробництва, маючи контроль над усіма підприємствами технологічного ланцюга виготовлення кінцевого продукту як управляюча компанія в особі холдингу.

Інший потік, що являє собою вертикальну фінтеграцію, є однією з форм об'єднання всіх або групи суміжних ланок процесу виробництва й обігу від засобів виробництва для сільського господарства та вирощування сільськогосподарських культур – до реалізації готових товарів і виступає органом всебічного контролю над усіма ланцюгами виробництва з єдиного центру управління [2].

Поряд з горизонтальною і вертикальною інтеграцією американські вчені Р. Колз і Д. Ул виділяють таку форму інтеграції як конгломерація, коли під єдиним управлінням зведенні підприємства, або види діяльності, які не мають прямого відношення до основного бізнесу окремо взятої фірми, а також інтеграцію власності і контрактну інтеграцію [2].

Інтеграція власності, яка носить форму корпоративної інтеграції, означає розширення прав власності на декілька стадій виробництва і збуту сільськогосподарської продукції. При цьому фірма-інтегратор привласнює частину активів членів інтегрованих формувань і володіє окремими підприємствами продовольчого ланцюга, зокрема переробними підприємствами і торгівлею.

Контрактна інтеграція передбачає, що фірма-інтегратор укладає довготермінові контракти з виробниками або первинними дилерами, що в українській практиці трансформуються в агротрейдери, які закупають продукцію безпосередньо у сільськогосподарських виробників. На законтрактовану продукцію фірма-інтегратор диктує технологію виробництва, терміни постачання і ціни. Внаслідок такої інтеграції сільськогосподарські товаровиробники втрачають контроль над власною продукцією й, залишаючись юридично самостійними підприємцями, фактично перетворюючись в найманих працівників фірми-інтегратора [3].

За останні роки активно розвиваються нові форми інтеграційних об'єднань, зокрема холдинги. Таку форму господарювання важко назвати позитивною [4, 5]. За розрізненими даними, на початок 2011 року господарську діяльність на землі здійснювали близько 96-ти таких формувань з розмірами землекористування 10 тис. га і більше. Найбільшим із них є ТОВ «Українські аграрні інвестиції» (330 тис.га), ВАТ «ММН ім. Ілліча» (225 тис.га), ДП «Нортон – Агро» (200 тис.га), ВАТ «Миронівський хлібопродукт» (180 тис.га), «ЗАТ Райз Максимко» (160 тис. га), «Агрохолдинг Мрія» (158 тис.га), «Агротон» (150 тис.га), «Райз-Агро» (130 тис. га), «Укррос» (105 тис.га), «Чирзернопром – Агро» (100 тис.га) та інші. Загалом агрохолдинги сьогодні концентрують близько 5 млн.га, або майже 15% ріллі в Україні. Слід також підкреслити, що

агрохолдинги в Україні – це виключно бізнес-проекти, основною метою яких є отримання прибутку та примноження капіталів їх засновників. Підтримка і розвиток сільської інфраструктури ніколи не було функцією агрохолдингу, адже засновники чи власники агрохолдингу, як правило, не проживають в місцях ведення агробізнесу і у них не існує потреби в користуванні сільською інфраструктурою.

Основною формою заснування агрохолдингів виступає оренда земельних ділянок. За даними Держкомзему власниками права на земельну частину (пай), засвідченого сертифікатом на право власності, або державним актом на право власності на земельну ділянку укладено 4614 тис. договорів оренди, що складає 67% від отриманих сертифікатів та державних актів. За терміном дії договори укладено на: 1-3 роки - 490 тис. (10%); 4-5 років – 2258 тис. (48,9%); 6-10 років (30,6%) і більше 10 років – 489 тис. (10,3%).

В реформований період стабілізації аграрного виробництва сприяли і особисті селянські господарства. Слід підкреслити, що ці господарства використовуючи 42,5% сільськогосподарських угідь, виробили у 2010 році 54% валової продукції. Господарства населення мають значну питому вагу у виробництві окремих видів продукції: 97,4% - картоплі, 89,4% - овочів відкритого ґрунту; 62,6 % - овочів закритого ґрунту; 90,2% - продовольчих баштанних культур; 83,6 % плодово-ягідних культур, 80,3% - молока; 73,0% - мяса ВРХ; 55,0 % - мяса свиней; 91,4% - вовни і мясаовець [1]. При цьому, що дуже важливо, вони забезпечують трудову зайнятість населення.

Проведений аналіз ефективності різних форм господарювання показав, що особисті селянські господарства мають вищий її рівень. Також, в 2010 році вони одержували валової вартості продукції та валового доходу на 100 га сільськогосподарських угідь більше, ніж сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства (табл.1).

Таблиця 1

**Порівняльна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в різних формах господарських формувань за 2010 рік**

Показники	Сільськогосподарські підприємства (без фермерських)	Фермерські господарства	Господарства сільського населення
На 100 га с.-г. угідь, тис.грн.: Валова продукція у порівняльних цінах 2005р. - всього	238,2	124,9	353,0
у т.ч. рослинництва	131,7	106,0	205,4
тваринництва	106,5	18,9	147,6
Умовний валовий дохід (при фактичних цінах)	361,8	127,1	1007,8
у т.ч.: оплата праці	39,6	19,2	350,5
прибуток	323,2	107,9	657,3
на середньорічного	12370	5244	5637

працівника			
оплата праці на середньорічного працівника	13181	7906	15000

Що стосується фермерства, то ця форма господарювання, яка притаманна розвинутих країнам світу, в умовах України тільки розвивається. Показники виробництва основних видів сільськогосподарської продукції фермерів показують, що у 2010 році вони виробили продукції на 125 тис.грн., або в 1,9 раза менше, ніж сільськогосподарські підприємства і 2,8 рази, ніж особисті селянські господарства.

Самі ж сільськогосподарські підприємства ринкового типу значно підвищують свою ефективність. В 2001-2005 рр. вони одержали 1839 млн.грн. прибутку; у 2006-2010 рр. – 8936, а в 2010 р. – 16572 млн.грн. [1].

Перспективними, як вважають вчені-агарники є запровадження кластерних утворень в аграрному виробництві. При цьому важливим стає виявлення і підтримка так званих «зон зростання» виробництва основних продуктів харчування населення. «Зонами зростання» на території агропромислових зон можуть бути населенні пункти з наявністю підприємств з переробки сільськогосподарської продукції, племінні тваринницькі і насінницькі господарства, репродуктивні свинарські та птахівничі підприємства, наукові, дослідно-виробничі й навчальні господарства [2]. В розрізі регіонів найбільш перспективними зонами зростання окремих видів сільськогосподарської продукції є наступні (табл. 2).

Таблиця 2

**Перспективні регіональні зони виробництва сільськогосподарської продукції на основі кластерної організації підприємств АПК**

Продукція	Регіональні зони (області)
Зернові культури	Усі області України
Овочі	АР Крим, Волинська, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Оівненська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська, Чернівецька
Цукрові буряки	Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Соняшник	Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Одеська, Харківська, Херсонська
Молоко, яловичина	Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька
Свинина	АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернігівська

Наведений аналіз ефективності господарської практики, по великому рахунку, не дає переваг тій чи іншій організаційній формі. Можна лише стверджувати, що високу ефективність забезпечують невеликі (до 250 га) господарства, які розвивають тваринництво, а також багатогалузеві підприємства розміром 1500-2000 га.

За цих умов важливого значення набуває державна підтримка і регулювання тих чи інших форм господарювання системи АПК та їх ефективність [6].

**Висновки.** Проведенні дослідження напрямів і форм господарювання в аграрній сфері виробництва показують, що в Україні ще не сформувалась стійка модель аграрного розвитку. Її елементами є різні стабілізаційні форми інтеграції. Майбутнє аграрної економіки залежить від державного регулювання цих процесів в руслі здійснення державної аграрної політики.

---

### Література

1. Мессель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення). В.Я. Мессель-Веселяк // Економіка АПК, 2012, № 1. – С. 13-29.
2. Одінецов М.М., Одінецов О.М. Основні напрями кластерної організації регіонального агропромислового виробництва. М.М. Одінецов, О.М. Одінецов // Економіка АПК 2012, № 2. – С. 23-29.
3. Колз Р. Маркетинг сільськогосподарських підприємств: пер. с англ. В.Г. Долгоногова. Р. Колз / - М.: Колос, 2000. – 512 с.
4. Кропивно М.Ф. Кластерний підхід до управління сільським розвитком. М.Ф. Кропивно // Економіка АПК, 2008. - № 5. – С.55-58.
5. Малік М.Й. Проблемні питання кооперації та інтеграційних відносин в АПК. М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. № №. – С.3-14.
6. Гейець В.М., Бородіна О.М., Пронона І.В. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація. В.М. Гейець, В.М. Бородіна, І.В. Пронона / Наукова доповідь, К.: Ін-т економіки та прогнозування НААН України. 2012. – 55 с.

---

### Summary

**Condition and prospects of integration processes in agrarian sphere of social production / Kovalenko V.L.**

*We consider the scientific and practical problems of integration processes and forms of management in agricultural economics, analyzes their effectiveness, suggests approaches to identifying promising areas of agricultural production on the basis of state agricultural policy.*